

Välimerkeistä

koonnut Päivi Kuuppelomäki

Terho I konen: Kiellopas 1

Piste

- Toteamuksen sisältävän virkkeen lopussa
- Lyhenteissä, joista puuttuu sanan loppu
- Arabialaisen numeron jäljessä osoittamaan, että kyseessä on järjestysluku
- Jaotusta osoittavien numeroiden ja (varsinkin isojen) kirjainten jälkeen otsikoissa ja kappaleiden alussa
- Erottamaan tunteja, minuutteja ja sekunteja
- Kolmen pisteen ryhmää käytetään osoittamaan, että virke katkeaa kesken

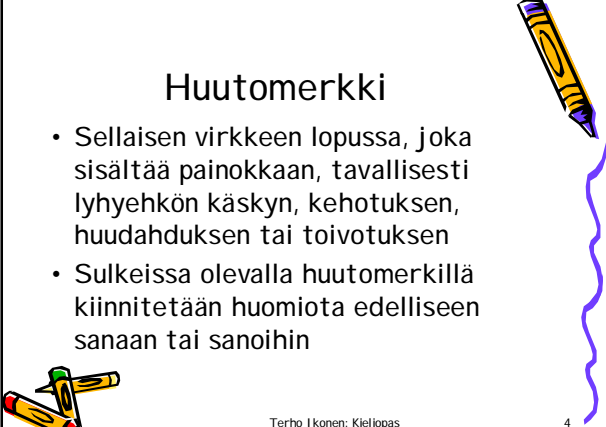
Terho I konen: Kiellopas 2

Kysymysmerkki

- Kysymysvirkkeen lopussa
 - kysymysmerkki ei kuulu epäsuoran kysymyslauseen loppuun
- Joskus epävarmuutta osoittamassa

Terho I konen: Kiellopas 3

Huutomerkki

- Sellaisen virkkeen lopussa, joka sisältää painokkaan, tavallisesti lyhyehkön käskyn, kehotuksen, huudahduksen tai toivotuksen
- Sulkeissa olevalla huutomerkillä kiinnitetään huomiota edelliseen sanaan tai sanoihin

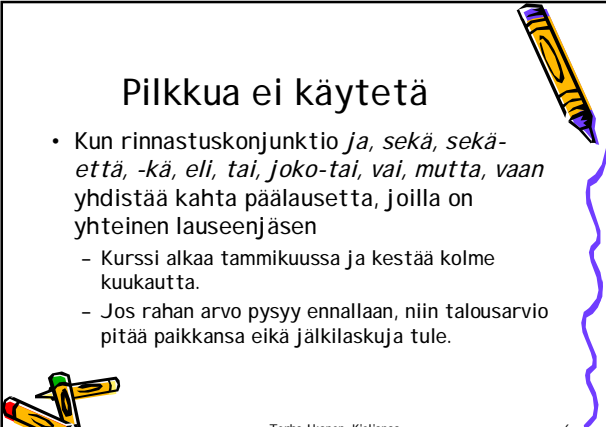
Terho I konen: Kiellopas 4

Pilkku ja virkkeen eri lauseet

- Pilkkulla erotetaan yleensä toisistaan virkkeen eri lauseet
 - esim. Pohjoismaiden neuvosto kokoontuu kerran vuodessa vuoroin kussakin jäsenmaassa, ja istunnot ovat julkisia

Terho I konen: Kiellopas 5

Pilkkua ei käytetä

- Kun rinnastuskonjunktio *ja, sekä, sekä-että, -kä, eli, tai, joko-tai, vai, mutta, vaan* yhdistää kahta päälausetta, joilla on yhteinen lauseenjäsän
 - Kurssi alkaa tammikuussa ja kestää kolme kuukautta.
 - Jos rahan arvo pysyy ennallaan, niin talousarvio pitää paikkansa eikä jälkilaskuja tule.

Terho I konen: Kiellopas 6

Pilkkua ei käytetä (jatkoa)

- Kun jokin samoista rinnastuskonjunktioista yhdistää kahta sivulausetta (ei pilkkua)
 - Tuli tieto, että minut oli hyväksytty kurssille ja että saisin ilmaisen asunnon.
 - Kun lehti näytti hyvältä eikä parempaakaan ollut tiedossani, päätin tilata sen.

Terho I konen: Kielioipas

7

Täydennyksiä perussääntöihin

- Vanhemman ja yhä yleisen käytännön mukaan tulee konjunktioiden *mutta* ja *vaan* edelle aina pilkku.
- Jos lauseet ovat lyhyitä, voidaan sääntöjen mukainen pilkku jättää harkinnan mukaan pois.
 - Kesä on tullut(.) ja luonto kukoistaa.
 - Luulisi(.) että kyseessä on tietoinen sumutus

Terho I konen: Kielioipas

8

Täydennyksiä ... (jatkuu)

- Subjektittomia rinnasteisia lauseita, joiden molempien predikaattina on saman persoonan verbimuoto tai passiivimuoto, käsitellään pilkutuksen kannalta tavallisesti ikään kuin niillä olisi yhteinen subjekti.
 - Päätin lähteä leikkiin mukaan ja ostin arvan.
 - Käsiteltiin sääntöjen 2. pykälää ja katsottiin se sopivaksi entisessä muodossa.

Terho I konen: Kielioipas

9

Täydennyksiä ... (jatkuu)

- Konjunktio *kuin* edelle ei tule pilkkua, jos se ei aloita täydellistä (predikaatillista) sivulausetta.
 - Sato oli parempi kuin viime vuonna.
- Myös konjunktioiden *niin kuin* ja *kuten* edeltä pilkku jää tällaisessa tapauksessa useimmiten pois.

Terho I konen: Kielioipas

10

Täydennyksiä ... (jatkuu)

- Sanaparin *mitä - sitä* (t. *sen*) jälkimmäisen osan eteen tulee pilkku
 - Mitä lievämpi verotus, sitä parempi on ihmisen into työntekoon.
 - Mitä pikemmin, sen parempi.

Terho I konen: Kielioipas

11

Täydennyksiä ... (jatkuu)

- Pilkkua ei tule kahden konjunktio väliin. Tällaisia konjunktiopareja ovat mm. *ja että, ja kun, ja jos, ja vaikka, tai että, tai kun, tai jos, mutta että, mutta kun, mutta jos, että kun, että jos, että vaikka.*
 - Mutta jos olisin tiennyt asiasta, olisin kiiruhtanut mukaan.
- Jos jälkimmäinen konjunktio aloittaa lauserakenteen kannalta irrallisen lisän, silloin sen edelle merkitään pilkku.
 - Tulen maanantaina tai, jos en mitenkään ehdi, tiistaina.

Terho I konen: Kielioipas

12

Täydennyksiä ... (jatkuu)

- Lauseiden raja on usein epäselvä kaksi- tai kolmisanan alistuskonjunktion vaiheilla: *niin että, sitten kun, silloin kun, samalla kun, aivan kuin, ikään kuin, niin kuin, ennen kuin, niin pian kuin*. Pilkku tulee tavallisesti tällaisen liittokonjunktion eteen, mutta voi jäädä kokonaan pois.
 - Perhe asui Tampereella silloin kun lapset olivat vielä pieniä.
 - Rupesin juoksemaan niin (= niin kovaa), että muut jäivät jälkeen.
 - Rupesin juoksemaan, niin että muut jäivät jälkeen.

Terho I konen: Kiellopas

13

- Tavallista on, että pilkulla aloitetun sivulauseen jäljestä jää pilkku pois. Usein se on kuitenkin virkerakenteen selventämiseksi välttämätöntä.

- Valtuutettu N. lausui, että tiehanke oli kiireellinen ja vaati töiden pikaista aloittamista. (Vasta *ja*-sanana edelle pantu pilkku osoittaa, että vaatijana oli valtuutettu N. eikä tiehanke.)

Terho I konen: Kiellopas

14

Pilkku erottaa lauseen osia

- Rinnasteisten lauseen osien väliin tulee pilkku, jos ei niitä yhdistä jokin konjunktioista *ja, sekä, sekä-että, -kä, ynnä, eli, tai, joko-tai, vai, mutta, vaan*.
 - Kaivos tuottaa rautaa, kuparia ja eräitä muita metalleja.
 - Hän on sekä ahkera että älykäs.

Terho I konen: Kiellopas

15

- Edellä mainittuihin konjunktioihin eivät kuulu sanat *saati, jopa, vieläpä, (milloin -) milloin, (osaksi -) osaksi, (toisaalta -) toisaalta, (vuoroin -) vuoroin*. Niiden edelle tulee siis pilkku.

- Matto ei mahdu edes olohuoneeseen, saati eteiseen.
- Juotiin milloin olutta, milloin viiniä.

Terho I konen: Kiellopas

16

- Peräkkäiset adjektiiviattribuutit erotetaan pilkulla vain jos ne ovat todella rinnasteiset, keskenään samanarvoiset.
 - selväsanainen, innostava puhuja
 - kirjan toinen, uusittu painos
 - kirjan toinen uusittu painos (= toinen sellainen painos, joka on uusittu)
 - hyviä kotimaisia tuotteita

Terho I konen: Kiellopas

17

- Lauseeseen liittyneet irralliset lisät erotetaan muusta lauseesta pilkulla.
 - Jyväskylä, läänin pääkaupunki, on Jyväskylä ja Tuomiojärven välisellä kannaksella.
 - Pohjoismaissa, ei tosin valtaosassa Suomea, puhutaan skandinaavisia kieliä.

Terho I konen: Kiellopas

18

- Tavallisia ovat sellaiset täsmennykset, joiden alussa on jokin sanoista ja sanaliitoista kuten, niin kuin, nimittäin, toisin sanoen (ts.), esimerkiksi (esim.). Nekin erotetaan pilkulla.
 - Joissakin kaupungeissa, kuten Helsingissä ja Turussa, on ruotsinkielinen vähemmistö.
 - Mukana olivat Juha Kankkunen, Ari Vatanen ja Markku Alen, ts. kaikki nimekkäimmät ralliautoilijamme.

Terho I konen: Kiellopas

19

- Yleensä lauseenvastiketta ei eroteta pilkulla. Erityisesti on muistettava, että virkkeenalkuinen lauseenvastike ei koskaan saa pilkkua jälkeensä
 - Sanoakseni asian suoraan ehdotus tuntuu ennenaikaiselta.

Terho I konen: Kiellopas

20

Puolipiste

- Erottamassa virkkeen veroisia ilmauksia, jotka kuuluvat läheisesti yhteen.
- Joskus pilkkua vahvempana erotusmerkkinä luettelmissa ja laajoissa rinnastuksissa.

Terho I konen: Kiellopas

21

Kaksoispiste

- Suoraa esitystä edeltävän johtolauseen lopussa.
- Sellaisen lauseen jäljessä, jota seuraa sen loppuosaa täsmentävä ilmaus, useimmiten luettelo.
 - Olen omistanut kolme autoa: Anglian, Taunuksen ja Toyotan.

Terho I konen: Kiellopas

22

Kaksoispiste (jatkuu)

- Sellaisen lauseen jäljessä, jota seuraa omana lauseenaan selitys tai perustelu.
 - Kuumuuden vaikutelma riippuu ilman kosteudesta: kostea löyly tuntuu kuumemmalta kuin kuiva.
- Loppulyhenteen, symbolin tai numeron ja päätteen välissä, joskus myös sisälyhenteissä.

Terho I konen: Kiellopas

23

Kaksoispiste (jatkuu)

- Varsinkin luetteloissa tekijän ja teoksen nimen välissä.
- Teoksen tai kirjoituksen nimen ja alaotsikon välissä.
- Suhdetta osoittamassa.
- Eräissä numerosarjoissa

Terho I konen: Kiellopas

24

Ajatusviiva

- Virkkeiden välissä kappaleen sisäistä jaksotusta osoittamassa.
- Joskus liittämässä virkkeen jatkoksi päälausetta, joka läheisesti liittyy edellä sanottuun.
- Osoittamassa, että virkkeen lopuksi seuraa jotain odottamatonta.
- Virkkeen sisällä erottamassa irrallista lisää.
- Allekkaisina ns. luetelmaviivoina osoittamassa uuden kohdan alkamista

Terho I konen: Kiellopas

25

Ajatusviiva (jatkuu)

- Ääriarvoja, rajapaikkoja, osapuolia tms. osoittavien numeroiden ja sanojen välissä.
 - vuosina 1991–99, Boylen–Mariotten laki, Paasikiven–Kekkonen linja
- Sen sijaan yhdyserkkiä käyttäen ja vain nimen jälkimmäistä osaa taivuttaen
 - Helsinki-Vantaan lentoasema
- Sekä ajatusviiva että yhdyserkki tulee seuraavanlaisiin nominatiivialkuisiin tapauksiin, jotka kokonaisuuksina ovat yhdyssanoja.
 - Ruotsi–Tanska-ottelu, 4–2-voitto
 - äiti–lapsi-suhde (mieluummin äidin ja lapsen suhde)

Terho I konen: Kiellopas

26

Sulkeet

- Erottamaan irrallista lisää, joka sisältyy johonkin virkkeeseen tai on omana virkkeenään tai virkejaksonaan.
 - Keskustapuolue (ja jos oikein muistan, osa kokoomustakin) äänesti vastaan.
- Sulkeilla voidaan erottaa sellainen kielilaines, joka vaihtoehtoisesti voi jäädä pois.
 - vilkas(tut)taa

Terho I konen: Kiellopas

27

Sulkeet (jatkuu)

- Numeron tai kirjaimen ja loppusulkeen yhdistelmää käytetään kappaleen alussa ja varsinkin virkkeen sisässä luettelon kohtia erottamassa. Kappaleen alussa tulee sulkeen sijasta etenkin numeron jäljessä kyseeseen myös piste.
 - Kaupunki on julistanut haettavaksi 1)agrologin viran, 2) kaksi palomiehen virkaa, 3) lähetin toimen.

Terho I konen: Kiellopas

28

Sulkeet (jatkuu)

- Tavallisesti omana kappaleenaan olevien kaavojen sääntöjen, määritelmien, esimerkkilauseiden yms. numerot merkitään usein sulkeisiin.
 - (4) Kaksi pistettä määrittää suoran
- Jos tällaiseen numeroon viitataan tekstissä, voidaan kirjoittaa
 - joko (4):stä seuraa, että — tai määritelmästä 4 seuraa, että — (ei kernaasti määritelmästä (4) seuraa, että —)

Terho I konen: Kiellopas

29

Yhdyserkki

Yhdyserkkiä käytetään yhdyssanan osien välissä seuraavasti:

- Erottamaan samoja vokaaleja
 - pää-äänenkannattaja, linja-autoasema
- Rinnasteisten yhdysosien välissä
 - suomalais-ruotsalainen, kanttori-urkuri, Marja-Leena, Nummi-Pusula, puna-vihersokeus (Yhdyserkkiä EI tule, jos yhdysosat ovat rinnasteisia vain merkitykseltään, eivät muodoltaan: sinipunainen, angloamerikkalainen, sensomotorinen)

Terho I konen: Kiellopas

30

Yhdysmerkki yhdyssanan osien välissä (jatkuu)

- Alku- tai loppuosana on isokirjaiminen erisnimi
 - Eino-eno, Finlandia-talo, Matteus-passio
- Paikannimet, joiden jälkiosana on yleisnimi kirjoitetaan kuitenkin ilman yhdysmerkkiä
 - Kymijoki, Uralvuoristo, Länsipohja, Alatornio
- Alku- tai loppuosana on numero, kirjain, kielen sana tai muu kielialaines
 - 10-vuotias, 1734-laki, b-kohta, K-linja, -nen-päätteenen, fis-molli

Terho I konen: Kiellopas

31

Yhdysmerkki yhdyssanan osien välissä (jatkuu)

- Alkuosana pisteetön lyhenne, jälkiosana lyhenne ja on muuten epäselvä
 - YYA-sopimus, pelto-ha, tosite-n:0, erääntymispvm., hallintotsto
- Selvyyden vuoksi, kun alkuosana on sana ei, joskus myös kun alkuosana on harvinainen tai kirjainasultaan outo vieraskielinen sana
 - ei-toivottu, ei-kenenkään-maa, squash-ottelu, approbatur-arvosana, approbaturtentti

Terho I konen: Kiellopas

32

Yhdysmerkki yhdyssanan osien välissä (jatkuu)

- Jos alkuosan on kaksi- tai useampiosainen (välejä sisältävä) sanaliitto, jätetään yhdysmerkin edelle väli.
 - mies ja ääni -periaate, cum laude -tentti, avaimet käteen -toimitus, New Yorkin -matka, Uuden-Guinen-matka, DC-9-kone, 20—25-vuotiaat

Terho I konen: Kiellopas

33

Yhdysmerkki (jatkuu)

- Yhdysmerkkiä käytetään osoittamaan yhteisen osan poisjättöä rinnasteisissa yhdyssanoissa
- luku- ja kirjoitustaito, äänentallennus- ja -toistolaitteet, jääpallo ja -kiekko, cum laude- ja laudaturtentti

Terho I konen: Kiellopas

34

Yhdysmerkki (jatkuu)

- Rivin lopussa yhdysmerkkiä käytetään tavuviivana. Yhtä vokaalia ei kuitenkaan jätetä omalle rivilleen: ora- va, ei o- rava. Samoin yhdyssanoissa: veden- alainen ei vedena -lainen. Vokaalien välistä ei mielellään jaeta: mieluummin rik- kaus

Terho I konen: Kiellopas

35

Heittomerkki

- Käytetään joskus yhdyssanoissa osoittamaan alkuosan loppuvokaalin puuttumista.
 - jok'ikinen (myös jokikinen)
- Osoittamaan selvyyden vuoksi tavunrajaa
 - raa'at, rei'ittää
- Vieraskielistä nimeä taivutettaessa, jos nimi päättyy kirjoitettuna konsonanttiin mutta äännettynä vokaaliin
 - Versailles'ssa, Glasgow'ssa, show'n, Cannesissa

Terho I konen: Kiellopas

36

Ohjeita muistioiden ja lausuntojen kirjoittajille

- Poista kaikki TOIMESTA-ilmaukset ja tarkista, kuka tekee ja jos tekee niin mitä.
- Käytä ilmaisua HYVÄKSIKÄYTTÄÄ vain, jos kirjoitat yksinkertaisista, jymäytettävistä ihmisistä.
- Työvoimaministeriö TULEE TEKEMÄÄN päätöksen vain, jos ministeri lähtee virkahuoneestaan ja todella tulee jonnekin; muuten vältä ilmaisua.
- Poista 50 % kaikista TAPAHTUA-verbeistä.
- Kirjoita KEHI KOSTA vain, jos tarkoitat puusepän työtä.

Yhteispeli 5/86

37

Ohjeita muistioiden ja lausuntojen kirjoittajille

- Selosta asiaa jonkun OSALTA vain, mikäli todella tarkoitat tämän henkilön osia: päitä, käsiä tai jalkoja.
- Kerro KARTOI TUKSESTA vain, jos hallitset maanmittausalan
- Muista, että JOHTUEN-sana on aina väärin.
- Poista kaikki -KOHTAISET, ellet tarkoita esim. vastakohtaista.
- Jonkin asian HUOMI OIMI NEN ei tarkoita vielä yhtään mitään.

Yhteispeli 5/86

38